

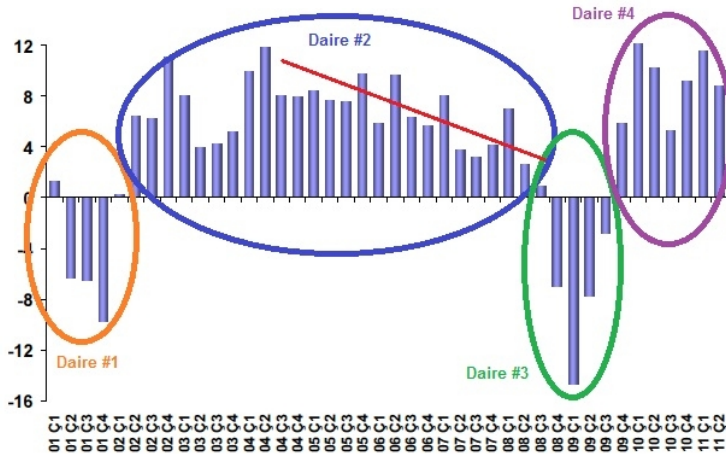
Türkiye ekonomisinde yanılısma ve gerçeklik

Kemal Ülker

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından 12 Eylül 2011 tarihinde yayımlanan verilere göre, Türkiye'nin gayrisafi yurtiçi hasılası (GSYİH) yılın ikinci çeyreğinde, geçen yılın aynı dönemine göre (yıllık olarak) yüzde 8,8 oranında arttı ve böylece Türkiye ekonomisi yedi çeyrek üst üste büyüme kaydetmiş oldu. (Bkz, GSYİH Büyüme Oranları – Daire #4). Türkiye ekonomisi (aynı dönemde yüzde 9,5'lik bir büyüme oranına ulaşmış olan) Çin'den sonra dünyada en hızlı büyüyen ikinci ekonomi oldu. Türkiye'nin GSYİH'sı 2011 yılının ilk yarısında yüzde 10,2 oranında artış gösterdi.

Bu istatistikler, ana akım medyanın yanı sıra - hem sözde "laik" hem de İslamcı – önde gelen tüm işveren örgütleri tarafından sevinçle karşılandı. Medyanın yürüttüğü bu yanıltıcı kampanyaya bakılırsa, görünüşe göre ekonomik krizlere bağımsızlık kazanmış olan, önünde hızlı ve kesintisiz büyüme yılları yatan Türkiye'nin ekonomik geleceği çok parlak. Burada asıl anlatılmak istenen asıl hikâye, Türkiye'nin kendisini kücreyen bir Avrasya kaplanına dönüştürmeyi başarmış olduğu ve İslamcı Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) yönetimi altında, kendinden emin bir biçimde, büyük bir dünya gücü haline geldiğidir.

GSYH Büyüme Oranları (Yıllık % Değişim)

Bu abartılı kampanyayı ancak hafızası çok zayıf olanlar inandırıcı bulacaklardır. Ekonomi şu anda iyi bir durumda olsa da, durum sadece birkaç yıl önce bundan çok farklıydı. 2009 yılında yaşanan ekonomik kriz sırasında, Türkiye, söz konusu yılın ilk çeyreğinde 14,7 gibi muazzam boyutta bir eksi büyüme göstererek, en hızlı küçülen ekonomi oldu. Dolayısıyla, ana-akım medyada koparılan bu tantana, Türkiye ekonomisindeki ve daha önemlisi dünyadaki eğilimleri göz önünde

bulundurmadan, sadece üç aylık GSYİH rakamlarına bakılarak abartılı genellemeler yapılmasına dayanmaktadır. İşin içine bir parça bağlam katıldığında, Türkiye ekonomisiyle ilgili istatistikler oldukça farklı bir tablo –kendi iç çelişkileri ve yabancı sermayeye olan aşırı bağımlılığı nedeniyle, küresel piyasalardaki her türlü değişime karşı aşırı derecede duyarlı, şiddetli sarkaç salınımları gösteren son derece istikrarsız bir ekonomi tablosu- çizmektedir.

Türk mediasındaki ekonomiyle ilgili bu kendinden hoşnut böbürlenmeye, Yunanistan'ın yaşadığı borç krizi ile ilgili kibir dolu, zaman zaman bağnazca ve ırkçı ifadeleri de içeren bir söylemin eşlik ediyor olması, şaşırtıcı olmamakla birlikte, üzerinde durmaya değer bir durumdur. Milliyetçilik sadece tiksindirici değil aynı zamanda budalaca da. Yunanistan'daki kriz sadece bir ulus olarak Yunanistan'la değil, Avrupa bankacılık sisteminin ve kuvvetle muhtemeldir ki onunla birlikte dünya ekonomisinin geri kalanın yaklaşmakta olan çöküşüyle ilgilidir. Portekiz, İrlanda, İtalya ve İspanya –Yunanistan gibi– aynı felaketle karşı karşıyalar. Ve şimdi bu ülkelerin alt üst olmasına neden olan çelişkiler, er ya da geç

Türkiye’de de aynı türden bir kriz üretecektir. Yunanistan’da milyonlarca insanın kitlesel işsizlik ve refah devletinin toptan imhası yoluyla sefalete itildiğini gördüğümüzde, önümüzdeki bu kötü manzaranın aynı zamanda küresel kapitalizm içinde *Türk işçilerin geleceğini yansıttığını* da anlamamız gerekmektedir.

Ekonomik verilerin nesnel bir tahlili, burjuva kitle iletişim organları eliyle yayılan şoven yanılsamaların sığığını bütün çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir. Türkiye sürmekte olan dünya kapitalist krizinin ilk aşamasından (2008-9 yılları) en ağır etkilenen “yükselen ekonomiler” arasında yer aldı; ardından (2010-2011’in ilk yarısında) hızla toparlandı, ancak (az sonra göreceğimiz gibi) bu hızlı büyüme dönemi kısa ömürlü olmaya yazgılıydı ve bu dönem daha şimdiden son aşamasına ulaşmıştır.

Bunun bariz bir işareti, kısa bir süre önce yayımladığı bir raporda küresel bir ekonominin “tehlikeli bir yeni evreye” girdiği uyarısını yaparak, Türkiye için büyüme tahminini aşağıya çeken Uluslararası Para Fonu’ndan (İMF) geldi. İMF, Haziran ayında yayımlanmış olduğu bir önceki *Dünya Ekonomik Görünümü* raporunda Türkiye için yaptığı yüzde 8,7’lik 2011 büyüme öngörüsünü şimdi yüzde 6,6’ya indirmiş durumda.

Bu, İMF’nin Türkiye için, 2011 yılının ikinci yarısında, çok daha zayıflamış, yani yüzde 3,2 oranında bir GSYİH büyümesi öngördüğü anlamına gelmektedir. Genel bir kural olarak, Türkiye ekonomisinin büyüme hızının yüzde 5’in altında kalması, işsizlikte bir artışın baş göstermesi anlamına geliyor. Daha da beteri, İMF’in Türkiye için 2012 yılında yüzde 2,2 oranında bir büyüme öngörüyor olmasıdır. Ve hiç kuşkusuz dünya ekonomisinde büyük bir çöküşün yaşanması durumunda, İMF’nin dile getirdiği bu cesaret kırıcı tahminler aşırı derecede iyimser kalabilir.

Neler olup bittiğini daha iyi anlayabilmek için, bir parça tarihsel bağlama ihtiyacımız var. Türkiye kapitalizmi son yirmi yıl içinde beş ciddi kriz yaşadı -1994, 1998, Kasım 2000, Şubat 2001 ve nihayet 2008-9 yıllarında. Bu listeye bakıldığında, Türkiye kapitalizmi için krizler istisna olmaktan çok kural haline gelmiş gibi görünmektedir. Krizler modern Türkiye’de her zaman ekonomik yaşamın ayırt edici bir özelliği olmuştur ama bunların sıklığı yetmişlerin sonlarından bu yana belirgin bir biçimde artış göstermektedir. Bunun başlıca nedeni, ülkeyi uluslararası finans kapitalin hareketleri (ya da dilerseniz kaprisleri) karşısında son derece kırılgan hale getirmiş olan ekonominin adım adım liberalleştirilmesi süreci, özellikle de 1989 yılında sermaye kontrollerinin kaldırılmış olmasıdır. Bu süreç içinde ulusal finans piyasası giderek daha fazla kısa vadeli spekülatif yabancı sermaye hareketlerinin, yani “sıcak paranın” kontrolü altına girdi.

Türkiye (ve dış açık/dış borç düzeyi yüksek olan diğer sözde "yükselen ekonomiler") ekonomik büyüme oranını az ya da çok aynı düzeyde tutabilmek için giderek artan miktarda yabancı sermaye girişine ihtiyaç duyuyor. Bırakın bir çıkış olmasını, dış kaynak girişlerinde yaşanan bir yavaşlama bile ekonomik büyüme hızında bir düşüş yaşanmasına neden oluyor. Yabancı sermayeye olan bu ‘madde bağımlılığı’ 2004 yılında, AKP’nin iktidarı altında yeni bir düzeye ulaştı. (Bkz, GSYİH Büyüme Oranları - Daire #2, kırmızı eğilim çizgisi). Bununla birlikte, bu dönemde yabancı sermaye girişleri GSYİH’nın nispeten yüksek düzeylerde büyümeye devam etmesini sağlamaya yetecek kadar güçlüydü.

AKP, 2001 yılının Şubat ayında patlak veren ekonomik krizin hemen ardından, ülkenin kendisini tümüyle bitkin ve umutsuzluk içinde bulduğu koşullar altında, 2002 yılının Kasım ayında yapılan genel seçimleri kazandı ve tek başına iktidara geldi. (Bkz, GSYİH Büyüme Oranları - Daire #1).

Bunun salt bir ekonomik kriz değil, aynı zamanda o uğursuz, bir “ara rejim” kurulması formülünün yeniden gündeme getirildiği, bir siyasi kriz dönemi olduğu da akılda tutulmalıdır. Türkiye’de siyasetin iniş çıkışlarına aşına olmayanlar için, bu terimin ordunun hâkimiyeti altındaki bir hükümet aracılığıyla parlamenter demokrasinin askıya alınmasını ve devletin baskıcı uygulamalarının normal zamanlarda olduğundan çok daha pervasız hale geldiği bir yönetim biçimini anlatan siyasi bir jargon olduğunu belirtelim.

2003’te başlayıp 2007’ye uzanan yıllar, esas olarak, özellikle emperyalist ülkelerden kaynaklanan yabancı sermaye girişleri ile finanse edilen bir hızlı ekonomik büyüme dönemi idi (Bkz, GSYİH Büyüme Oranları - Daire #1). Bu beş yıllık dönemde sermaye girişlerinin toplam tutarı 184 milyar dolar gibi şaşırtıcı bir düzeye ulaştı. (Bkz, Sermaye Girişi). Bu, uluslararası emperyalist finansal kuruluşlar, hepsinden önce de İMF ve ortağı Dünya Bankası tarafından dayatılan tüm koşulları yerine getirmek için gereken her şeyi yapmış olan AKP hükümetine verilmiş stratejik bir destek anlamına geliyordu.

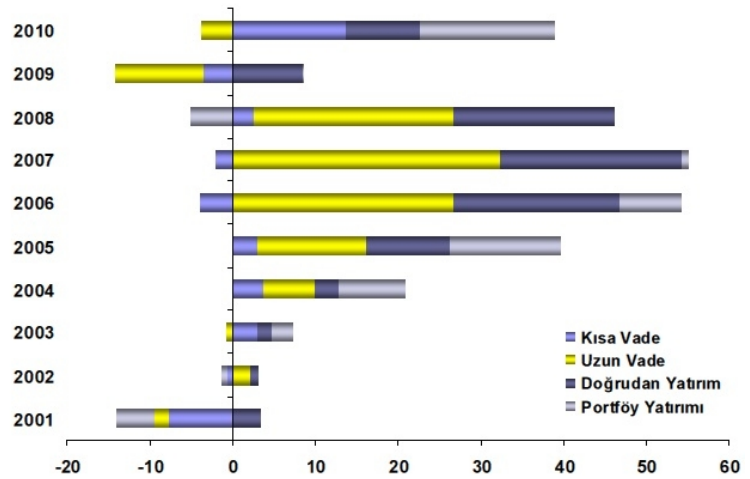
Bu dönemde yabancı sermaye girişleri iç talebi ve dolayısıyla tüketimi tetikledi. Sonuç olarak, bu beş yıllık dönemde ortalama ekonomik büyüme hızı yüzde 7,3 oldu. (Bkz, GSYİH Büyüme Oranları - Daire #2). Bu, Türkiye'nin "doğal ekonomik büyüme hızı” adı verilen ve genellikle yıllık yüzde 4,5 olarak hesaplanan büyüme oranının çok üzerindeydi. Bu olumlu konjonktür, 2007 yılında AKP'nin ikinci genel seçim zaferini elde etmesine büyük ölçüde katkıda bulundu.

Bununla birlikte, bu beş yıllık dönemde, ülkenin cari açığı inanılmaz bir biçimde yükseldi. Belli bir pozitif büyüme hızı için gerekli olan dış açık/GSYİH oranı on yıl önceki duruma kıyasla şaşırtıcı bir artış gösterdi.

Bu görece uzun ama aynı zamanda sürdürülemez nitelikteki büyüme dönemi nihayet sona erdi ve 2008-2009 yılları bir başka ciddi - 2001 yılında yaşananndan da kötü - ekonomik kriz yılları oldu. (Bkz, GSYİH Büyüme Oranları - Daire #3). 2008 yılında Wall Street’te yaşanan çöküşle başlayan dünya finansal krizi aynı yıl Türkiye’yi de vurdu. Türkiye kapitalizmi, yüksek dış açık/dış borç koşulları nedeniyle bu krize son derece kırılgan bir durumda yakalandı. Yabancı sermaye girişleri yerini net sermaye çıkışına bıraktı ve ekonomi bir kez daha daralmaya başladı. (Bkz, GSYİH Büyüme Oranları - Daire #3). 12 aylık bir süre içinde (Ekim 2008 - Eylül 2009) ekonomik daralma, yüzde 7,9 gibi şoke edici bir düzeye ulaştı.

2009 yılı sona erdiğinde, Türkiye'nin milli geliri 2007 yılındaki düzeyinin yüzde 4,2 daha gerisindeydi. Ayrıca, bu karşılaştırmayı yaparken Türkiye'nin göreceli olarak yüksek bir nüfus artış hızına sahip olan bir ülke olduğunu da göz önünde bulundurmamız gerekir. Bunun sonucu olarak, AKP, 2009 yılının Mart ayında düzenlenen yerel seçimlerde seçmen desteğini önemli oranda kaybetti.

Sermaye Girişi (Milyar Dolar)

Diğer" yükselen ekonomilerle" karşılaştırıldığında, Türkiye bu krizden en kötü etkilenen ekonomilerden biri oldu. Bu ülkelerin oluşturduğu grup içinde, yüksek düzeyde dış açık/dış borç yükü taşıyan ülkeler, en çok zarar gören ülkeler oldular. (Buna karşılık, söz gelimi Brezilya, Türkiye'den çok daha az sarsıntıya uğradı.)

Kısacası, 1989 yılından bu yana Türkiye kapitalizmi giderek daha fazla yabancı sermaye hareketlerinin yönüne, miktarına ve temposuna bağımlı hale geliyor ve bu bağımlılık da her geçen yıl biraz daha artıyor.

Ekonomik büyüme ile cari işlemler açığının GSYİH'ya oranı arasındaki korelasyon, bu iki makro-ekonomik büyüklük arasındaki ilişkinin koşturduğunu gösteriyor. (Örneğin, hızlı büyüme yılları olan 1990 ve 1997 yılları sırasıyla sadece yüzde 1,7 ve yüzde 1,4 düzeyinde bir cari işlemler açığı/GSYİH oranını gerektirmişti.) Son on yılın cari işlemler açığı/GSYİH rakamları bu "kopuşun" artık patalojik bir nitelik kazandığını ortaya koyuyor.

2010 yılıyla birlikte, yeni bir hızlı ekonomik büyüme dönemi başladı. (Bkz, GSYİH Büyüme Oranları - Daire #4). Emperyalist merkezlerin (yani ABD, AB ve Japonya'nın) merkez bankaları finans tekellerini kurtarmak için, piyasalara astronomik miktarlarda para pompaladı ve faiz oranlarını tarihsel olarak son derece düşük düzeylere indirdi. (Aslında, reel faiz oranları eksiye döndü.)

Bu fonların büyük bölümü, üretimi canlandırması beklenen kredilere değil, ama daha ziyade finansal varlıklara aktı ve dolayısıyla yeni spekülasyon balonlarının ortaya çıkmasına neden oldu. Sonuç olarak, büyük finans şirketleri gözlerini bir kez daha "yükselen piyasalara" çevirdiler ve spekülasyon para hareketleri bir kez daha hızlı bir artış sürecine girdi. Türkiye kapitalizmi, bu yeni spekülasyon sefahat aleminden de payını almaya başladı. 2008-2009 yıllarında Türkiye'yi terk etmiş olan yabancı sermaye, dikkat çekici bir geri dönüş yaptı. Yabancı sermaye girişleri 2010 yılında 53 milyar dolara ve 2011'in ilk altı ayında 28 milyar dolara ulaştı.

Bu sermaye girişi, yeni bir hızlı toparlanma dönemini başlattı. Son genel seçimler, geçtiğimiz yıl bu konjonktür zirvesine ulaşmışken yapıldı ve AKP bu seçimde de ezici bir zafer elde etti.

* * *

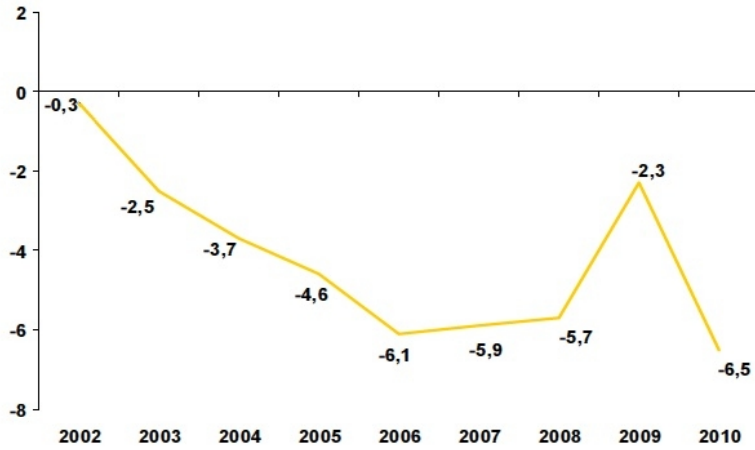
Bu noktada, Arjantin ekonomisi ve Türkiye ekonomisi arasındaki benzerliklere işaret etmek faydalı olacaktır. 2001 sonlarında, Türkiye'de yaşanan çöküşten sadece sekiz ay sonra, Arjantin büyük bir ekonomik krize sürüklendi. Türkiye gibi, Arjantin de, üretimde bir yıl süren bir düşüşün ardından, hızlı bir toparlanma yaşadı ve yüzde 9 oranında büyüme gösterdi.

Hâlihazırda, Arjantin'in GSYİH'si yılda yaklaşık yüzde 10 oranında bir hızla büyüyor. Buna karşılık, hiç kimse Arjantin'den söz ederken, "aslan" ve "kaplan" gibi cafcıflı metaforları kullanmıyor. Benzer bir gelişim çizgisi Baltık ülkelerinde - Letonya, Litvanya ve Estonya - de görülebilir.

* * *

Her halükârda, medyanın bütün şişirmesine karşın, cari ekonomik büyüme dönemi sona eriyor. Düşük tasarruf oranları, artan tüketici harcamaları, tehlikeli bir biçimde bozulan cari işlemler açığı ve yabancı sermaye girişlerine olan bağımlılık gibi kilit nitelikteki göstergelerin tamamı tarihsel olarak rekor düzeylere ulaşmış durumda.

Cari İşlemler Dengesi / GSYH (%)

Örneğin, 2010 ve 2011 yılının ilk yarısında karşılaştığımız zaman, Türkiye'nin dış açığında yüzde 122 oranında bir sıçrama yaşandığını görüyoruz. Cari İşlemler Dengesi/GSYİH oranı yüzde 6,5 'ten yüzde 9,7'ye yükselmiş durumda! Türkiye gibi bir ülke için bu, tarihsel olarak eş görülmemiş ve sürdürülmesi mümkün olmayan bir durumdur. (Bkz, Cari İşlemler Dengesi/GSYİH).

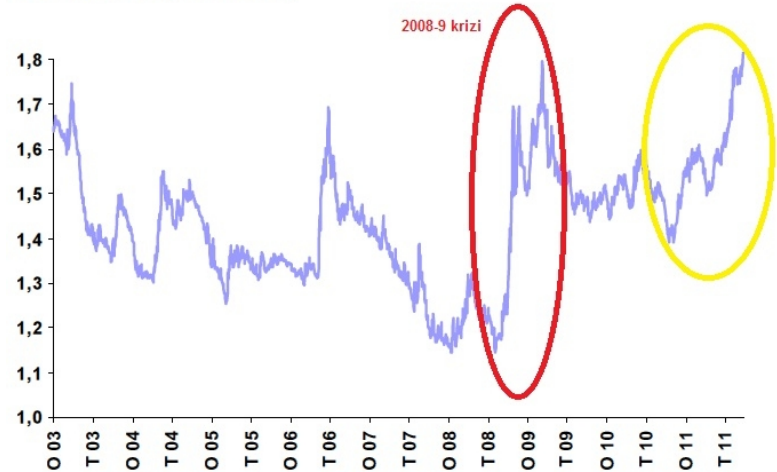
Dahası, dış borç, 2008-2009 krizinin arifesinde ulaşmış olduğu düzeyi aşmış durumda. En tehlikelisi ise özel sektörün kısa vadeli borçlarında görülen artış.

Ayrıca, yukarıda da belirtildiği gibi, yabancı sermaye girişleri dörtlüyle bir geri dönüş yapmış olmakla birlikte, 2011'in ilk yarısında, geçen yılın aynı dönemine kıyasla gösterdiği artış hızı, dış açığın artış hızının çok gerisinde kaldı. Bunun sonucu olarak, kabaca son sekiz aydır döviz arzında bir daralma yaşanıyor ve bu da döviz kurlarının tırmanışa geçmesi anlamına geliyor. (Bkz, Döviz Kuru)

Bu tırmanış, dış kaynak hareketlerinde görülen bozulmanın bir sonucudur. Bunun ana nedeni, dış kaynak girişlerinin giderek daha büyük bir bölümünün cari açık tarafından tüketiliyor olmasıdır. Kısa bir süre öncesine kadar, Türkiye bu bakımdan oldukça farklı bir konuma sahip olan bir ülkedir –başka bir deyişle, Türkiye dışında diğer bütün “yükselen ülkeler” kendi yerel para birimlerinin değerinde bir artış yaşandığına tanık oluyorlardı.

Son iki aydır, AB ve ABD'deki finansal ortam çok gerginleşti ve “yükselen piyasalardan” genel olarak bir sermaye çıkışı yaşanmaya başlandı. Bu nedenle şu anda diğer “yükselen ekonomiler” de döviz kurlarında bir artışa tanık oluyorlar. Ne var ki, bu durum Türk Lirasının devalüasyonu diğer para birimlerinden çok daha hızlı seyretmiş olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

Döviz Kuru (TL/Dolar)

Son olarak şunu belirtmek gerekir ki, Türkiye'ye gelen yabancı sermayenin türü büyük ölçüde, hızlı ve yüksek getiri peşinde koşan “sıcak paradan” oluşmaktadır. (Bkz, Sermaye Girişi). Sorun şu ki, böyle büyük bir açığın tümüyle güvenilir spekülatif fonlarla finanse edilmesi sürdürülebilir bir durum değildir.

Tüm bu göstergeler bize, Türkiye'nin sürmekte olan dünya ekonomik krizinin bir sonra şok dalgasından en ağır biçimde etkilenecek gelişmekte olan ülkelerden biri olacağını gösteriyor.

Türkiyeli işçiler için bunun dolaysız sonuçları işsizlikte ani bir artış ve onunla birlikte yaşam standartlarında görülen bir gerileme olacaktır. İMF, kısa bir süre önce yayımlamış olduğu bir değerlendirme notu, önümüzdeki yıllarda Türkiyeli işçilerin nelerle karşı karşıya kalacaklarına dair önemli ipuçları sunuyor. Söz konusu değerlendirme notu işten çıkarılan işçilere ödenen kıdem tazminatının budanmasını ve çalışma koşullarının daha esnek hale getirilmesini talep ediyor. Raporda şöyle deniyor: **“Kayıtlı işgücü piyasasının daha esnek hale getirilmesi, istihdamı artıracak, yurtiçi üretimi destekleyecek ve büyümeden elde edilen kazanımları daha dengeli bir biçimde dağıtacaktır.** Geçici ve yarı zamanlı istihdamdaki sınırlamaların azaltılması ve kıdem tazminatı reformu, kayıtlı sektördeki yeni istihdamı ve iş hareketliliğini destekleyecektir. Ücretler politikasının enflasyon hedefleriyle uyumlu tutulması, rekabet gücünü artıracak ve enflasyon ataletini azaltacaktır.” [Vurgular metnin orijinalinde.]

Yalın bir dille ifade etmek gerekirse, İMF, Türk hükümetinden krizin etkileri daha hissedilmeye başlamadan önce Türkiyeli işçilere kapitalist krizin bedelini ödetmesini istiyor. Emek piyasasına daha fazla esneklik getirilmesi istihdamda bir artışa yol açmayacak, ama işçi sınıfından çekip alınan mutlak ve görece artık değer miktarını artıracaktır. “Kıdem tazminatı reformu” gerçekte toplu işten çıkarmalar revaçta bir uygulama haline geldiği sırada işten çıkarmaların maliyetini azaltıp büyük sermayeye altın tepsi içinde bir hediye sunarken, işçilerin ciddi kayıplara uğratılmasına yönelik bir çağrıdır. Ve bu, uygulamada, kuralsız çalışmanın, işçilerin sosyal güvenceden yoksun bırakılmalarının ve yoksulluk ücretlerinin genel olarak yaygınlaşması anlamına gelecektir.

Geçmişte bu tür önlemler, toplumsal direnişe ve dünyanın pek çok yerinde sınıf mücadelesinin keskinleşmesine neden oldu. Aynı etkiyi Türkiye'de de yaratacağını öngörmek için falcı olmak gerekmiyor.